

СЛОВНИК

Абсолютна рента – форма земельної ренти, яку сплачують власникам за будь-яку ділянку землі, незалежно від її родючості й місця розташування.

Абстрактна праця – праця товаровиробника, що характеризується витратою робочої сили взагалі, незалежно від її конкретної форми, створює вартість і є специфічною формою праці за товарного виробництва.

Аграрна реформа – процес трансформації економічних відносин, насамперед відносин власності, в сільському господарстві.

Аграрні відносини – особливий вид економічних відносин між членами суспільства, господарствами, державою з приводу володіння та використання землі й привласнення інших об'єктів власності, а також виробництва, розподілу, обміну споживання та реалізації сільськогосподарської продукції та послуг.

Аграрно-промисловий комплекс (АПК) – сукупність галузей народного господарства, зайнятих виробництвом, переробленням, зберіганням і доставкою до споживача сільськогосподарської продукції.

Агропромислова інтеграція – посилення виробничо-економічних зв'язків і органічне поєднання сільського господарства та галузей промисловості, транспорту, торгівлі тощо, які обслуговують сільське господарство, постачають ресурси і доводять його продукцію до споживача.

Адміністративні методи – заходи державної влади, що мають своїм змістом заборону, дозвіл або примусові дії щодо діяльності суб'єктів економіки.

Адміністративно-командна система (АКС) – спосіб економічної організації суспільства, за якого усі питання вирішують державні органи. Головні ознаки АКС: державна власність на ресурси, бюрократизація та монополізація економіки, адміністративне ціноутворення, зрівняльний розподіл життєвих благ, панування номенклатури.

Акредитив: 1) документ, за яким одна кредитна установа (банк) згідно з заявою клієнта доручає іншій здійснити за рахунок спеціально заброньованих для цього коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги або виплати пред'явникові А. певну суму грошей; 2) іменний цінний папір, що підтверджує право особи, на ім'я якої він виписаний, отримати в банку вказану в А. суму.

Активні операції – операції, за допомогою яких банки розміщують власний і залучений капітал з метою отримання прибутку.

Акцизний збір – непрямий податок, що накладають на певний продукт.

Акціонерна компанія – компанія, власність якої формується внаслідок злиття капіталів її засновників, а також випуску цінних паперів та їх продажу, здійснення підприємницької діяльності для отримання прибутків.

Акція (з лат. – дія, дозвіл) – вид цінного папера без установленого терміну обігу, який засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує право на участь в управлінні товариством, дає право на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, участь у розподілі майна в разі ліквідації акціонерного товариства.

Амортизація – процес перенесення вартості основних виробничих фондів на готовий продукт у міру фізичного та морального зношування.

Антимонopolна діяльність – комплекс заходів, які спрямовані на обмеження діяльності монополій, а також створення відповідного законодавства.

Антициклічне регулювання економіки – свідомі й цілеспрямовані дії держави, а частково могутніх корпорацій і наднаціональних органів, на промисловий цикл з метою

зменшення глибини циклічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і підвищення темпів економічного зростання.

Біржі робочої сили (праці) – установи, які здійснюють посередницькі функції між найманими працівниками і підприємцями, збирають і надають інформацію про наявність вакансій, сприяють підготовці й перепідготовці кадрів, створенню робочих місць, швидкому переміщенню робочої сили, забезпеченню ефективності зайнятості працездатного населення, частково регулюють процес зайнятості.

Багатогалузевий концерн (з англ. об'єднання) – об'єднання десятків і сотень підприємств різних галузей промисловості, транспорту, торгівлі, учасники якого втрачають власність на засоби виробництва і вироблений продукт, а головна фірма здійснює фінансовий контроль за іншими учасниками об'єднання.

Баланс зовнішньоторговельний – співвідношення між вартістю експорту й імпорту держави в її торгівлі з окремою країною чи групою країн за певний період часу (місяць, квартал, рік). Баланс зовнішньоторговельний складається за даними митної статистики і показує не тільки товари, які перетнули кордон, а й платежі та надходження від експорту й імпорту, які в часі можуть не збігатися з рухом товарів. Баланс вважається активним, якщо вартість експорту перевищує вартість імпорту, і пасивним, якщо експорт менший від імпорту. Баланс зовнішньоторговельний охоплює угоди з фактично оплаченими товарами та угоди, здійснювані в кредит. У тій частині, в якій зовнішньоторговельний баланс містить оплачені операції, він складає частину платіжного балансу держави.

Банк – фінансове підприємство, яке виконує комплекс базових функцій (акумулює грошові кошти та інші цінності, надає кредити, випускає в обіг гроші та цінні папери, здійснює грошові розрахунки та інші функції) з метою привласнення прибутку.

Банківський кредит – кошти, які надають кредитні установи (насамперед, банки) фізичним і юридичним особам у тимчасове користування з метою привласнення прибутку у формі відсотка.

Банківські монополії – об'єднання великих банків або окремі банки-гіганти, які відіграють вирішальну роль у банківській справі та привласнюють монопольно високі прибутки.

Банківські операції – операції, які забезпечують функціонування і прибутковість банків. Розрізняють пасивні (залучення депозитів) і активні (надання кредитів) операції.

Банківська система – сукупність різних видів банків та банківських об'єднань у їх взаємозв'язку та взаємодії, цілісність якої забезпечує регулювання центрального банку.

Банкрутство – неспроможність фірм, установ, фізичних осіб здійснювати платежі за борговими зобов'язаннями, яку засвідчує судова інстанція.

Бартер – безпосередній (без використання грошей) обмін одного товару на інший.

Безготівкові гроші – запаси на рахунках у банках.

Безпосередньо суспільна форма виробництва – організація суспільного господарства, за якої внаслідок радикального розширення й удосконалення відносин планомірності та організованості, процесу планування на мікро- і макрорівні, використання досягнень НТР задоволення більшої частини суспільних потреб відбуватиметься без перетворення продуктів праці на ринку на товар.

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не може знайти роботу, стає відносно надлишковою, поповнюючи резервну армію праці.

Білонні гроші – монети, номінальна вартість яких вища за внутрішню реальну вартість металу.

Бюджетна система – сукупність усіх бюджетів країни в їх взаємодії.

Валовий внутрішній продукт – сукупність вартостей усіх товарів і послуг (або доданих вартостей), створених всіма виробниками і резидентами.

Валютна політика – сукупність заходів (економічних, політичних, правових, організаційних), які здійснюють державні органи, центральні банки та міжнародні валютно-фінансові організації у сфері валютних відносин.

Валютне законодавство – сукупність правових норм, які встановлюють порядок здійснення угод з валютними цінностями.

Валютне регулювання – діяльність державних органів щодо регулювання міжнародних розрахунків, управління обігом валюти, впливу на валютний курс національної валюти, а також контролю за валютними операціями, в тому числі за використанням іноземної валюти.

Валютний ринок – система міжнародних валютних відносин з приводу організації та купівлі-продажу національних й іноземних валют для забезпечення міжнародних платежів.

Валютний курс (обмінний) – курс (або ціна), за яким валюту однієї країни обмінюють на валюту іншої країни.

Валютні обмеження – система нормативних правил, встановлених у законодавчому або адміністративному порядку, які спрямовані на обмеження операцій з іноземною валютою, золотом та деякими іншими валютними цінностями.

Вартість – уречевлена в товарах та послугах суспільно необхідна праця й економічні відносини між товаровиробниками, що зумовлені суспільним поділом праці, обміном товарами й послугами.

Вартість грошей – кількість товарів і послуг, які можна обміняти на одиницю грошей; купівельна спроможність одиниці грошей; величина, обернена до рівня цін.

Вексель (з нім. – розмін) – письмове боргове зобов'язання, яке дає його власнику (векселетримачеві) право вимагати від боржника (векселедавця) зазначену в ньому суму платежу після закінчення встановленого терміну.

«Велика сімка» – група із семи розвинутих країн (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія і Канада), лідери яких регулярно зустрічаються для обговорення спільних економічних проблем і намагаються узгоджувати свою економічну політику.

Взаємозамінювані продукти – товари або послуги, які задовольняють одну і ту саму потребу (чай і кава, масло і маргарин та ін.). Для цих продуктів існує пряма залежність між ціною на один із них і попитом на другий, тобто коли ціна одного продукту знижується (зростає), попит на інший продукт зменшується (збільшується).

Вивезення капіталу – система економічних відносин, що виникає у процесі вивезення за кордон ТНК, державами та міжнародними фінансово-кредитними організаціями вартості у грошовій або товарній формі з метою виробництва і привласнення монополю високих прибутків, отримання інших переваг.

Виробнича ефективність – виробництво певного блага з найнижчими витратами; досягається тоді, коли виробляється обсяг продукції, за якого середні загальні змінні витрати мінімальні, а граничний продукт на грошову одиницю затрат кожного вхідного фактора однаковий.

Виробничі відносини – суспільна форма розвитку продуктивних сил, змістом якої є відносини (зв'язки) між людьми у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних і духовних благ.

Виробничі ресурси – сукупність ресурсів, що використовують для виготовлення товарів і послуг: земля, праця, капітал і підприємницькі здібності.

Витрати виробництва – частина вартості вироблених товарів або наданих послуг, яку підприємство витрачає на їх виготовлення або надання.

Відкрита економіка – економіка країни, яка, виходячи з національних інтересів, відкриває свої кордони для ввезення капіталу, імпорту товарів і послуг з інших країн, а з посиленням конкурентоздатності власної продукції вільно експортує свої товари і послуги, здійснює вивезення капіталу й міграцію робочої сили.

Вільна економічна зона – територія, де іноземні та вітчизняні фірми користуються податковими пільгами.

Вільна конкуренція – конкуренція, для якої характерні велика кількість конкурентів-виробників і конкурентів-покупців, вільний доступ товаровиробників до будь-якого виду діяльності.

Вільна торгівля – політика мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, що розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції.

Власність – соціологічна категорія, що виражає сукупність суспільних (економічних, правових та інших) відносин між людьми, прямо або опосередковано пов'язаних з розвитком продуктивних сил.

Власність економічна – виробничі відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва, робочої сили, предметів споживання, послуг тощо в усіх сферах суспільного відтворення.

Внутрішньогалузева конкуренція – боротьба між товаровиробниками, які діють в одній галузі народного господарства.

Галузь – група фірм, які виробляють однакові або подібні продукти.

Глобальні (з франц. – загальні) проблеми – комплекс зв'язків і відносин між державами та соціальними системами, суспільством і природою у загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси на родів усіх країн і можуть бути подолані їх спільними зусиллями.

Господарський механізм – система управління народним господарством за допомогою основних форм, методів і важелів використання економічних законів, розв'язання суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини і узгодження економічних інтересів основних класів, соціальних груп.

Готівка – сума випущених в обіг паперових і металевих грошей.

Гранична корисність – додаткова корисність, яку отримує споживач із додаткової одиниці товару або послуги.

Граничні витрати – приріст витрат на виробництво додаткової одиниці продукції (або зменшення витрат, коли виробництво скорочується на одиницю продукції).

Гроші – специфічний товар, який виконує роль загального еквівалента, завдяки чому в ньому виражається вартість усіх інших товарів і встановлюються економічні відносини між суб'єктами господарської діяльності.

Грошова система – форма організації грошового обігу, що історично сформувалася у країні й закріплена в національному законодавстві.

Грошові доходи – доходи, отримані у вигляді оплати праці, пенсій, стипендій, доходів від підприємницької діяльності, від власності, доходів від продажу нерухомого майна, продукції сільського господарства, доходів від надання різних послуг.

Девальвація (з лат. – зниження) – зниження обмінного курсу (ціни) грошової одиниці однієї країни до грошової одиниці іншої.

Дедукція – хід міркування від загальних положень до висновків; метод дослідження, згідно з яким правильність гіпотези (припущення) перевіряється через порівняння висновків, які випливають з неї, з фактами дійсності.

Демографічна політика держави – комплекс заходів державного регулювання процесу народжуваності населення, зокрема обмеження або стимулювання його зростання.

Демпінг – штучне зниження цін на товари (роботи, послуги) на зовнішніх ринках з метою усунення конкуренції.

Депозит – сума грошей, яку клієнт вносить на зберігання в банк.

Депресія (з лат. – придушую) – застій у розвитку народного господарства, в межах якого відбуваються поступове відновлення перерваних кризою зв'язків, переливання капіталу в перспективніші галузі, починається масове оновлення основного капіталу.

Державні витрати – відносини економічної власності (привласнення) між державою та юридичними й фізичними особами в процесі розподілу, споживання і використання частини національного доходу.

Державні доходи – виражені у грошовій формі відносини економічної власності (привласнення) між державою та юридичними й фізичними особами в процесі вилучення державою частини необхідного та додаткового продукту.

Державне регулювання економіки – комплекс форм та засобів централізованого впливу на розвиток економічних об'єктів і процесів для стабілізації економічної системи та її розширеного відтворення.

Державний бюджет – відносини економічної власності між державою, з одного боку, фізичними та юридичними особами – з іншого, з приводу вилучення (привласнення) в останніх частини необхідного та додаткового доходу й розподілу його відповідно до функцій держави.

Державний кредит – кредит, наданий державі (в тому числі місцевим органам влади) фізичними та юридичними особами.

Дефіцит бюджету – надлишок видатків державного бюджету над надходженнями до нього; звичайно фінансується шляхом позик (інший шлях – емісія грошей); рівень дефіцитності бюджету обчислюють як відношення дефіциту до ВВП, виражене у відсотках.

Дивіденд – величина виплат за акції, яка залежить від прибутку, вказаного в балансі акціонерного товариства.

Диференціальна земельна рента – дохід землевласників або орендарів, отриманий за рахунок використання середніх і кращих за родючістю та місце розташуванням земель і застосування найманої праці.

Діловий цикл – періодичне коливання рівня ділової активності – обсягу національного виробництва, доходу, зайнятості тощо. Звичайно триває кілька або кільканадцять років. Діловий цикл містить чотири фази: спад (реальний ВВП зменшується); дно (найнижча точка спаду); піднесення (реальний ВВП зростає); вершина (найвища точка піднесення).

Домогосподарство – економічна одиниця, що складається з однієї або більше осіб; постачає економіку ресурсами і використовує отримані, гроші для купівлі товарів та послуг, які задовольняють матеріальні потреби людини.

Досконала конкуренція – структура ринку з великою кількістю продавців і покупців; пропонувані товари на такому ринку однорідні та жодна фірма не може впливати на ринкову ціну.

Дохід – потік зарплати, відсотків, дивідендів та інших грошових надходжень, які отримує особа чи країна протягом певного часу (звичайно року).

Екологічна криза – різке загострення суперечностей між людиною і природою, їх конфлікт, глобальне порушення рівноваги у природному кругообігу речовин внаслідок панування капіталістичної власності, державної власності в країнах колишнього СРСР та Східної Європи, з також господарської діяльності людей, ірраціональних процесів народонаселення тощо.

Економіка (з грец. – ведення домашнього господарства) – наука про економічні відносини між людьми в процесі праці, безпосереднього виробництва товарів і послуг, а також у сфері їх обміну, розподілу та споживання.

Економічні інтереси – усвідомлені економічні потреби окремих людей, соціальних верств, груп та класів, які виявляються у поставлених цілях, конкретних завданнях та діях щодо їх досягнення.

Економічні потреби – ідеальний внутрішній мотив людини, що спонукає її до економічної діяльності для забезпечення власного добробуту та добробуту членів родини.

Економічна безпека – стан незалежності держави у формуванні й розвитку її економічної системи та комплекс заходів щодо її забезпечення.

Економічна глобалізація – процес діалектичної взаємодії національних та глобальних економічних відносин, що управляється відповідними законами та закономірностями і здійснюється під егідою наднаціональних економічних структур, за якого відбувається поступове обмеження національних рис людини економічної і відповідних економічних відносин.

Економічна ефективність – досягнення найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці.

Економічна інтеграція – співпраця між національними господарствами різних країн і повна або часткова їх уніфікація; ліквідація бар'єрів у торгівлі між цими країнами; зближення ринків цих країн з метою утворення одного великого (спільного) ринку.

Економічна категорія – теоретичне вираження, мислена форма економічних, передусім виробничих, відносин у взаємодії з розвитком продуктивних сил, економічних явищ і процесів, які реально існують.

Економічна модель – виведення закономірностей розвитку економіки із відповідних економічних фактів.

Економічна небезпека – поступова втрата власності народу на своє національне багатство і здатності держави здійснювати незалежну політику в інтересах народу, а також поступове перетворення країни на сировинний придаток, джерело дешевих ресурсів.

Економічна система – 1) спосіб організації національної економіки; 2) сукупність усіх видів економічної діяльності та економічних відносин між людьми у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл і споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства.

Економічна суперечність – суттєве, закономірне відношення і взаємодія між протилежними сторонами економічного явища чи процесу, внаслідок якої вона (суперечність) є їх рушійною силою розвитку, а в гносеологічному (пізнавальному) аспекті – основою пізнання сутності економічних законів та категорій.

Економічна теорія – наука, що вивчає закони розвитку економічних систем і передусім економічних відносин, які виникають з приводу виробництва і привласнення товарів і послуг в усіх сферах суспільного відтворення, а також ті аспекти еволюції

національної свідомості, духу народу, його культури, психології, моралі тощо, які впливають на прогрес економіки. Економічна теорія (економікс) – наука, що досліджує дії людей у процесі вибору рідкісних ресурсів для виробництва, обміну, розподілу та споживання різних товарів.

Економічний закон – внутрішньо необхідні, сталі й істотні зв'язки між протилежними сторонами, властивостями явищ, процесів, підсистем і елементів цілісної економічної системи.

Економічне зростання: 1) збільшення реального обсягу продукції (ВВП) у країні; 2) процес кількісно-якісних зрушень у межах технологічного способу виробництва, зумовлених відповідними суперечностями та чинниками, який виражається у збільшенні обсягів суспільного виробництва, сукупного суспільного продукту.

Економічний прогрес – поступальний розвиток усієї економічної системи, кожного її елемента і підсистеми, на основі якого відбувається соціальний прогрес.

Економічний суверенітет України – власність українського народу на своє національне багатство, на основі якої уповноважені ним органи влади самостійно здійснюють регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності в інтересах всього населення.

Економічний цикл – рух виробництва від початку попередньої до початку наступної кризи.

Економічні ресурси – всі види ресурсів, які використовуються в процесі виробництва товарів і послуг.

Економічні суб'єкти (учасники ринкового процесу) – ті, хто самостійно ухвалює рішення, планує і реалізує у сфері господарської діяльності практичні заходи. Є три основні учасники ринкового процесу: домогосподарства, ділові підприємства (фірми) і держава.

Економічні функції держави – сукупність напрямів державного регулювання економіки: правове регулювання економіки; сприяння конкуренції та пом'якшення наслідків від недоліків і слабих ринку; організація виробництва благ громадського вжитку; коригування побічних наслідків (переливів); перерозподіл доходів; здійснення макроекономічної політики.

Експорт – товари й послуги, вироблені в країні та продані покупцям інших країн.

Екстенсивний тип економічного зростання – зростання, що ґрунтується на кількісному збільшенні трудових і матеріальних ресурсів, які залучаються у виробництво.

Еластичність – міра чутливості попиту і пропозиції до зміни факторів, які їх визначають, насамперед до зміни вартості товарів.

Ефект доходу – вплив зміни ціни продукту на реальний дохід споживача (купівельну спроможність) і, отже, на кількість продукту, яку споживач купить.

Ефект заміщення – вплив, який зміна ціни споживчого блага може справити на кількість продукту, котру споживач купить за умови, що його дохід не змінюється.

Ефективна зайнятість – зайнятість, що здійснюється відповідно до вимог основного економічного закону, інтенсивного типу відтворення та критеріїв економічної доцільності й соціальної результативності, зорієнтована на скорочення ручної, непрестижної, важкої праці.

Ефективний розподіл ресурсів – розподіл ресурсів в економіці між виробництвом різних товарів і послуг, який максимізує задоволення потреб споживачів.

Ефективність суспільного виробництва – найважливіша узагальнююча характеристика результативності суспільного виробництва, яка відображає відношення величини створених товарів і наданих послуг до сукупних витрат суспільної праці.

Європейський Союз (ЄС) – асоціація європейських держав, утворена в 1957 р. (раніше – Європейське економічне співтовариство) з метою поступової ліквідації мита та імпорتنих квот у торгівлі між країнами-членами, запровадження спільного мита на імпортовані товари з третіх країн, вільного переміщення робочої сили та капіталів у межах країн – членів асоціації та узгодження економічної політики в інших сферах.

Зайнятість – система соціально-економічних відносин між людьми, що виникає в процесі їхньої діяльності, зорієнтованої на задоволення своїх потреб, а також при забезпеченні працездатного населення робочими місцями та здійсненні розширеного відтворення робочої сили.

Закон Вальраса – закон, згідно з яким сукупна сума попиту в народному господарстві за вартістю завжди дорівнює сумі пропозиції (поняття рівноваги й вартості збігаються).

Закон вартості – загальний економічний закон (діє в деяких суспільних способах виробництва, який виражає внутрішньо-необхідні, суттєві й сталі зв'язки між суспільно необхідною працею (витраченою на виробництво товару з урахуванням умов її відтворення) і цінами товарів за умов відносної відповідності попиту та пропозиції).

Закон зростання потреб – закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між розвитком продуктивних сил, суспільним виробництвом, з одного боку, і досягнутим рівнем задоволення потреб (або особистим споживанням), а також зростанням потреб суспільства, їх кількісно-якісним зростанням і вдосконаленням – з іншого.

Закон інтернаціоналізації виробництва – закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між процесом переростання виробництвом меж національних країн, з одного боку, і поступовим формуванням механізму поєднання особистісних і речових факторів виробництва, взаємодії людини з природою, відтворення самої людини на інтернаціональному рівні – з іншого.

Закон конкуренції – об'єктивний економічний закон, що виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між відособленими товаровиробниками (у їх суперництві й боротьбі за найвищу результативність виробництва), з одного боку, і споживачами їх продукції – з іншого, внаслідок чого підприємці змушені знижувати витрати виробництва, поліпшувати якість товарів і послуг тощо.

Закон концентрації виробництва – закон, що виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між розвитком продуктивних сил і процесом конкуренції (дії відповідних законів), під впливом яких відбувається зосередження факторів виробництва (речових і особистісних) на великих підприємствах.

Закон монополізації виробництва – закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між конкуренцією великих підприємств однієї або споріднених галузей промисловості та процесами концентрації й централізації виробництва і власності, завдяки яким у все меншій кількості компаній зосереджується все більша частка виробленої продукції.

Закон Оукена – зворотна залежність між рівнем безробіття і реальним ВВП, яка показує, що зниження безробіття на 1 % збільшує реальний ВВП приблизно на 2 %.

Закон підвищення екологічних потреб – закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між зростанням інтенсивності праці, нервових, психічних та емоційних навантажень на людський організм за умов забруднення та

погіршення довкілля і необхідністю задоволення екологічних потреб для належного відтворення людини як біологічної (природної) істоти.

Закон попиту – за незмінюваності всіх інших параметрів зниження ціни зумовлює відповідне зростання величини попиту, і навпаки.

Закон попиту і пропозиції – закон, згідно з яким пропозиція формує попит через асортимент виготовлених товарів і запропонованих послуг та їх ціни, а попит визначає обсяг і структуру пропозиції, впливаючи при цьому на виробництво.

Закон пропозиції – закон, що виражає прямо пропорційну залежність між ціною товару і тією його кількістю, яка може бути запропонована для продажу (за рівності всіх інших умов).

Закон Сея – закон, згідно з яким продавець товару чи послуги отримує за їх реалізацію гроші, купує за них інші товари або послуги, тому пропозиція породжує власний попит і в господарстві вони автоматично урівноважуються по всій сукупності реальних товарів і послуг, тому неможливі їхнє надвиробництво і дефіцит.

Закон циклічного розвитку – закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між періодичним оновленням елементів технологічного способу виробництва в межах різних типів циклічних коливань та відповідними структурними змінами інших елементів економічної системи (відносин економічної власності, господарського механізму) і відновленням через певний час на цій основі макроекономічної рівно ваги.

Закони грошового обігу – закони, що виражають внутрішньо необхідні, сталі і суттєві зв'язки між кількістю необхідних для обігу грошей і швидкістю їх обігу; цінами товарів, що підлягають реалізації, і вартістю грошей. Законодавство валютне – сукупність правових норм, що регулюють порядок здійснення угод з валютними цінностями всередині країни, угод між резидентами й нерезидентами, а також порядок ввозу, вивозу, переказування та пересилання за кордон чи із-за кордону національної та іноземної валюти й інших валютних цінностей.

Заощадження – відкладений попит, або частина доходу, що залишається в розпорядженні власника, за винятком витрат на особисте споживання.

Заробітна плата – грошове вираження вартості й ціни товару робоча сила та частково результативності функціонування робочої сили.

Засоби праці – створена за законами природи річ або комплекс речей, якими людина діє на предмети праці.

Земельна рента – економічна форма реалізації власності на землю у вигляді доходу, який створюється найманими працівниками, але привласнюється власником землі за і здачу в оренду.

Змішана економіка – модель соціально-економічного розвитку, що передбачає оптимальне поєднання приватної, колективної і державної форм власності, плану і ринку, проведення інституційно-соціальних реформ та національного економічного планування з метою побудови прогресивнішого ладу.

Змовницька олігополія – виникає тоді, коли декілька фірм, які охоплюють олігопольну галузь, досягають таємної угоди про запровадження цін, поділ ринків або якесь інше обмеження конкуренції.

Зовнішня політика – це діяльність держави у сфері регулювання зовнішніх відносин, яка впливає з інтересів країни та її суб'єктів.

Імпорт – видатки окремих осіб чи фірм на товари і послуги, вироблені в інших країнах.

Інвестиції – вкладення в розвиток відносин економічної власності на основі вдосконалення продуктивних сил.

Індукція – хід міркувань від фактів до узагальнень.

Інституціоналізм – один із напрямів західної економічної думки, який основне значення надає аналізу ролі інститутів у прийнятті економічних рішень та в економічній діяльності, їх спрямованості й ефективності.

Інтелектуальна власність – власність на інтелектуальний продукт.

Інтенсивний тип економічного зростання – зростання національної економіки, яке ґрунтується на якісному вдосконаленні та ефективному використанні факторів виробництва на основі науково-технічного прогресу.

Інтенсивність праці – витрати праці за одиницю робочого часу.

Інтернаціоналізація виробництва – економічна форма розвитку міжнародного поділу праці та міжнародного усупільнення виробництва.

Інфляція – знецінення грошей, зниження їх купівельної спроможності, що виявляється у зростанні цін.

Інфляція витрат – форма інфляції, яка виникає внаслідок зростання витрат виробництва, які переносяться на ціни товарів, що виготовляються, і оплачуються споживачами або входять у витрати іншого підприємства і спричиняють зростання цін на інші товари.

Інфляція попиту – форма інфляції, що виникає за зростання попиту за рахунок додаткової емісії грошей при повній завантаженості виробничих потужностей і повній зайнятості (цей вид інфляції є емісійним).

Інформаційна незалежність – здатність держави на основі інформаційних технологій «інтелектуальних» суперкомп'ютерів п'ятого та шостого поколінь, найновіших систем зв'язку, сучасних персональних комп'ютерів) забезпечити організаціям, кожній особі отримання будь-якої інформації, накопиченої людством, а також власність держави на свій інформаційний простір.

Інформаційне суспільство – найрозвинутіша епоха людської цивілізації, що настає внаслідок інформаційної революції та базується на інформаційній технології, автоматизації та роботизації всіх сфер і галузей економіки й управління, єдиній найновішій інтегрованій системі зв'язку, що якісно змінює зміст праці, надає кожній особі (що закріплюється законодавчими актами) будь-яку інформацію і знання.

Інфраструктура – капітальні блага, які зазвичай забезпечує держава для використання їх усіма громадянами і фірмами (наприклад, автомагістралі, мости, міські транспортні системи, системи водопостачання, водоочисні споруди, аеропорти тощо).

Іпотечний кредит – кредит, який банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути надають у формі довготермінових позичок під заставу нерухомості.

Кадрова незалежність – здатність держави розвивати на рівні сучасних вимог системи освіти, охорони здоров'я, культури, зорієнтовані на усунення кадрової небезпеки, і формувати на цій основі патріотично на лаштований кадровий потенціал.

Капітал – виробниче відношення між найманими працівниками і капіталістами, за якого знаряддя праці, певні матеріальні блага, мінові вартості є засобом привласнення частини чужої праці.

Капіталізація доходів – визначення ціни певного об'єкта купівлі-продажу на основі доходу, який приносить цей об'єкт.

Картель – об'єднання кількох підприємств однієї галузі виробництва, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва і вироблений продукт, виробничу та

комерційну самостійність, а домовляються про частку кожного в загальному обсязі виробництва, ціну, ринки збуту.

Кейнсіанство – один з напрямів сучасної макроекономічної теорії, представники якого вважають за необхідне активне державне регулювання економіки, здійснюють комплексний аналіз опосередкованого впливу держави на розвиток макроекономічних процесів.

Класична школа – панівний до появи робіт Джона Кейнса напрям аналітичної економії, засновником якого був Адам Сміт. Школа виходила з того, що природні економічні закони (конкуренція, ціни, індивідуальні егоїстичні інтереси тощо) є найкращим механізмом узгодження приватних і суспільних інтересів, розподілу ресурсів та доходів, стимулювання ефективного розвитку економіки.

Комерційний кредит – кошти, які підприємства (фірми, компанії) на дають іншим підприємствам у формі продажу товару з відстрочкою платежу й оформляють векселем з метою отримання позичкового відсотка.

Комунальна власність – форма колективної власності, за якої засоби виробництва, результати виробництва та праці привласнюються територіальними колективами (громадами).

Конверсія – перехід від процесу мілітаризації економіки до економіки роззброєння, переведення військового виробництва на випуск продукції, призначеної для мирного використання.

Конвертована валюта – національна грошова одиниця, яка вільно (через купівлю-продаж) обмінюється на іноземні валюти, виконує функції світових грошей, тобто вільно використовується у міжнародному платіжному обігу для здійснення міжнародних розрахунків.

Конгломерат (з лат. – нагромадження) – монополістичне об'єднання, утворене внаслідок поглинання прибуткових різногалузевих підприємств, які не мали виробничої й технічної спільності.

Конкретна праця – суспільна праця, що витрачається в особливо доцільній формі з використанням певних засобів і предметів праці з певною метою і створює специфічну споживчу вартість.

Конкуренція (з лат. – змагання, суперництво) – боротьба між товаровиробниками за найвигідніші умови виробництва і збуту то варів та послуг, за привласнення найбільших прибутків.

Концентрація виробництва – зосередження засобів виробництва, працівників і обсягів виробництва на великих підприємствах.

Концентрація капіталу – зростання масштабів відокремлено функціонуючих форм капіталу.

Кооперація праці – форма організації праці, виконання робіт, за якої значна кількість людей планомірно і спільно бере участь в одному або різних пов'язаних між собою трудових процесах.

Кредит (з лат. – позика) – форма руху позичкового капіталу, що виражає відносини економічної власності між кредиторами й позичальниками і забезпечує перетворення грошового капіталу на позичковий. Кредитна система (з погляду економічної форми) – сукупність кредитних відносин економічної власності, форм кредиту та методів кредитування.

Кредитні гроші – найрозвинутіша форма грошей, яка є знаком (символом) вартості, виконує роль загального еквівалента, забезпечує рух позичкового капіталу та еволюцію кредитних відносин.

Криза – головна фаза економічного циклу, що супроводжується різким скороченням обсягів виробництва, зростанням безробіття тощо і продовжується до встановлення відносної ринкової рівноваги.

Критерії економічного прогресу – ознаки, показники, на основі яких обґрунтовується оцінка сутності, в тому числі якості, поступального розвитку економічної системи і головної продуктивної сили – людини.

Кругооборот капіталу – безперервний рух капіталу, в якому він послідовно перетворюється з однієї форми на іншу і робить повний кругооборот з приростом.

Лібералізація економіки – перехід до приватної капіталістичної власності та заснованого на ній ринкового механізму саморегулювання як основної підсистеми господарського механізму.

Лібералізм (з лат. – вільний) – сукупність поглядів, основаних на змістом яких є заперечення необхідності втручання держави в економічне життя й розуміння механізму самоорганізованого ринку як єдиного ефективного регулятора господарських процесів.

Лізинг – довгострокова оренда (на термін від 6 місяців до декількох років) машин, устаткування, транспортних засобів, споруджень виробничого призначення, що передбачає можливість їхнього наступного викупу орендарем.

Лізингова компанія – компанія (лізингодавець), що придбає устаткування за свій рахунок і здає його в оренду на кілька років.

Ліквідність: 1) у діловій термінології здатність перетворення активів фірми, цінностей у готівку, мобільність активів; 2) здатність позичальника забезпечити своєчасне виконання боргових зобов'язань; платоспроможність; 3) здатність ринку поглинати цінні папери, міра їхніх продажів при існуючому рівні цін, без їхньої істотної зміни; 4) у широкому значенні слова – ефективність, дієвість.

Ліміт – гранична кількість, установлене кількісне обмеження на купівлю, продаж, кредит, обсяги угод, ввіз і вивіз товарів, видобуток корисних копалин, використання природних ресурсів, рівень оплати праці, валютні операції.

Ліцензія: 1) дозвіл на здійснення експортно-імпортних операцій, ввіз і вивіз товарів в обмежених межах, виданий державними органами з метою контролю експорту, імпорту, руху валюти; 2) надання організаціям і особам права використання захищених патентами винаходів, технології, технічної і комерційної інформації; 3) дозвіл на здійснення різноманітних видів діяльності у визначених межах, виданий державними органами щодо тих видів, що мають потребу в обмеженні з метою стягування платежів за виданий дозвіл (наприклад, ліцензії на відстріл рідких диких тварин).

Ломбард – установа, що видає позички під заставу рухомого майна, речей, переданих установі на збереження. Оцінювання вартості речей здійснюється за згодою сторін. Власникові речі видається іменний ломбардний квиток (розписка). У випадку неповернення позички, невикупу майна його власником воно переходить у власність ломбарду і може бути продано ним. Іноді майно здають у ломбард як у надійне сховище, а не з метою одержання кредиту. Кредити під заставу майна засновані вперше в XV ст. у Франції лихварями, вихідцями з Ломбардії, звідки й походить слово «ломбард».

Людські ресурси (людська праця) – один з головних факторів виробництва; характеризується кількістю та якістю людських зусиль, які спрямовуються на виробництво товарів і послуг.

Макроекономіка – наука про національну економіку як єдине ціле; вивчає загальний рівень виробництва, зайнятості, цін, доходу та інші сукупні економічні змінні.

Маркетинг (з англ. – ринок) – системне вивчення ринку і потреб споживачів, організація й управління на цій основі діяльністю фірми, компанії щодо розробки

(конструювання) нових видів товарів, їх виробництва і збуту з метою отримання прибутку.

Марксизм – система філософських, економічних і політичних поглядів, яку в XIX ст. розвинув К. Маркс. Марксизм передбачав, що ринкова економіка, або капіталізм, неминуче загине внаслідок зростання її внутрішніх суперечностей, а могильником капіталізму стане пролетаріат, якого дедалі нещадніше експлуатуватимуть.

Менеджери (з англ. управляючий) – соціальний прошарок суспільства, сформований з професійних управляючих (директорів компаній і фірм, керівників підрозділів підприємства тощо).

Менеджмент – цілеспрямований вплив власників підприємств (а також фірм і компаній) та менеджерів різних ланок на потреби й інтереси інших працівників для ефективної організації колективної праці з метою привласнення максимального прибутку.

Меркантилізм – економічна школа в аналітичній економії (XV – XVII ст.), представники якої ототожнювали багатство нації з золотом і вважали, що економічна політика має сприяти припливу до країни більшої кількості золота підтриманням активного торговельного балансу.

Метод економічної теорії – шлях пізнання системи економічних відносин у їх взаємодії з розвитком продуктивних сил, мисленого відтворення у теорії діалектики, у системі економічних законів та категорій цієї взаємодії.

Механізм використання економічних законів – комплекс заходів, спрямованих на подолання антагоністичних форм розвитку суперечностей (які пронизують закони), формування науково обґрунтованої системи управління народним господарством передусім шляхом використання економічних, правових та адміністративних важелів.

Механізм дії економічних законів – послідовність розвитку внутрішніх суперечностей різних груп та типів економічних законів, а отже, боротьба суперечливих сторін, чинників, що їх визначають, та ін.

Мито – податок на імпортовані товари.

Міжгалузєва конкуренція – конкуренція між товаровиробниками, які діють у різних галузях народного господарства.

Міжнародна міграція робочої сили – процес переміщення працездатного населення у межах світового господарства в пошуках роботи, кращих умов життя та ін., а також сукупність економічних відносин з приводу організації цього процесу та привласнення результатів праці мігрантів.

Міжнародна політика – це сукупність методів і засобів, спрямованих на досягнення цілей і завдань, що впливають з інтересів суб'єктів міжнародних відносин.

Міжнародна торгівля – торгівля між країнами, яку формують ввезення (імпорт) та вивезення (експорт) товарів і послуг, що підпорядковуються дії відповідних законів.

Міжнародний поділ праці (МПП) – це процес відособлення на міжнародному рівні різних видів трудової діяльності, які взаємодіють один з одним і взаємодоповнюють один одного, складаючи об'єктивну основу міжнародного обміну товарами, послугами та результатами інших видів діяльності.

Міжнародний кредит – кредит, наданий державою або кредитно-фінансовим інститутом однієї країни відповідним установам іншої на певний термін.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – система техніко-економічних, організаційно-економічних і виробничих відносин (або економічної власності) між економічними суб'єктами різних країн з приводу організації руху товарів, робочої сили та інших об'єктів і привласнення отриманих при цьому результатів.

Мінова вартість – властивість товару обмінюватися; пропорція, в якій один товар обмінюється на інші.

Мінімальна заробітна плата – найнижча заробітна плата, яку працедавці на законній підставі платять за роботу.

Мінімальна ціна – офіційно встановлена ціна, яка перевищує рівноважну ціну.

Монетаризм (з англ. – гроші) – економічна концепція, згідно з якою грошова маса в обігу відіграє визначальну роль у формуванні економічної кон'юнктури та встановленні причинно-наслідкових зв'язків між зміною кількості грошей і величиною валового національного продукту, а також у розвитку виробництва.

Монополізований ринок – ринок, на якому один-два виробники або продавці можуть зосередити у своїх руках усю або переважну масу виробленої продукції, всю сукупність товарів певного виду і диктувати ціни.

Монополія (з італ. моно – один, полія – продаю) – окремі наймогутніші підприємства або об'єднання підприємств, які виготовляють переважну кількість певної продукції, внаслідок чого впливають на процес ціноутворення і привласнюють високі (монопольні) прибутки.

Монопольна рента – форма економічної реалізації власності на унікальні за родючістю землі, джерелом якої є праця найманих працівників та частина доходів покупців, що надходить до землевласника через механізм монопольних цін.

Моральне зношування – втрата основними фондами частини своєї вартості без відповідного фізичного зношування, яка не переноситься на вартість створюваного продукту.

Народна економіка – економіка, яка ґрунтується на домінуванні трудової колективної власності, принципах самоуправління і всебічного соціального контролю й захисту працівників з використанням інших форм власності (в тому числі приватної) та національного і наднаціонального демократичного економічного планування.

Народонаселення – сукупність індивідів, які, відповідно до соціобіологічної та економічної сутності людини, здійснюють власну життєдіяльність у межах певного ладу, вступають між собою у суспільні відносини (економічні, політичні, правові, сімейні, національні, культурні тощо).

Натуральне виробництво – виробництво, за якого продукти праці призначаються для задоволення власних потреб виробництва, для споживання всередині господарства, що їх виробило, а відносини між людьми ґрунтуються здебільшого на експлуатації.

Науково-технічна революція (НТР) – докорінні зміни взаємодії людини і природи, а також у системі продуктивних сил та техніко-економічних відносин.

Науково-технічний прогрес (НТП) – якісні (еволюційні) та істотні (революційні) зміни засобів і предметів праці, технологій тощо, тобто існуючої системи продуктивних сил, на основі досягнень науки та інформації, а також аналогічні зміни техніко-економічних відносин – відносин спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва, його концентрації тощо.

Національне багатство – сукупність створених і нагромаджених у країні працею всього суспільства матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду, майстерності, творчого обдарування населення, які призначені для розширеного відтворення і досягнення головної мети суспільства.

Національний дохід – сума факторних доходів; різниця між чистим національним продуктом (ЧНП) і непрямими податками.

Національний ринок – сукупність окремих сегментних ринків у їхній взаємодії та взаємозалежності в межах народного господарства.

«Невидима рука» – концепція, запроваджена в аналітичну економію Адамом Смітом. Згідно з цією доктриною, кожна людина, прагнучи власної вигоди, в умовах ринкової економіки водночас немовби керується «невидимою рукою», щоб у кінцевому підсумку сприяти вигоді всіх і кожного.

Недосконала конкуренція – ринкова ситуація, коли фірма (або декілька фірм) виробляє і постачає таку частку продукту, що може вирішально впливати на формування ціни. До недосконалої конкуренції відносять чисту монополію, олігополію і монополістичну конкуренцію.

Неокласичний синтез – узагальнююча економічна концепція, в якій поєднуються раціональні теорії ціноутворення і розподілу доходів у межах неокласичного напрямку (зокрема, в межах концепції загальної економічної рівноваги) та зростання національного доходу в межах кейнсіанського напрямку економічної теорії.

Нецінова конкуренція – боротьба між товаровиробниками за споживача через упровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво, що зумовлює поліпшення якості продукції, її асортименту.

Номінальна заробітна плата – грошова сума, яку отримує працівник за продаж капіталістові своєї робочої сили.

Нуліфікація (з лат. – знищення) – вид грошової реформи, за якого знецінені грошові знаки анулюються, оголошуються недійсними.

Облігація – цінний папір, який приносить процент. Облігації випускають корпорації та уряди і гарантують у майбутньому повернення суми грошей (ціна облігації) плюс процент у точно встановленому розмірі. Обороти капіталу – постійно повторюваний кругообіг всього авансового капіталу.

Оборотні виробничі фонди (оборотний капітал) – частина продуктивного капіталу, яка повністю бере участь у процесі виробництва, витрачається за один виробничий цикл, а вартість її при цьому повністю пере носиться на новостворений продукт і після реалізації продукції повертається до підприємця у грошовій формі.

Олігополістичний ринок – ринок, на якому кілька продавців певних товарів чи послуг можуть домовлятися між собою (письмово або усно) щодо поділу ринків збуту і впливати на рівень цін, тобто існує групова монополія.

Олігополія – ринок, на якому декілька фірм продають стандартизований або диференційований продукт; вхід нових фірм на цей ринок ускладнений; фірми на цьому ринку мають обмежений контроль над ціною продукту внаслідок взаємозалежності (за винятком змови між фірмами); на такому ринку типовою є нецінова конкуренція.

Олігопсонія – ринок, на якому є лише декілька покупців.

Оренда землі – тимчасове надання землі за плату капіталістові-орендарю або селянинові, який не наймає робочої сили.

Основні виробничі фонди (основний капітал) (в аспекті суспільної форми) – частина продуктивного капіталу, яка повністю бере участь у процесі виробництва, але переносить свою вартість на новостворений продукт частинами, в міру свого зношування.

Паперові гроші – грошові знаки або символи повноцінних грошей, які наділені примусовим курсом і випускаються для витрат держави.

Паритет купівельної сили – співвідношення між двома (кількома) валютами за їх купівельною спроможністю щодо товарів чи послуг (частковий паритет) або щодо всього суспільного продукту (повний паритет), а також через зіставлення витрат виробництва.

Партнерство (господарське товариство) – правова форма фірми, що об'єднує двох або більше власників, які погоджуються розподіляти між собою прибутки чи збитки фірми у певній пропорції.

Пасивні операції – операції, змістом яких є отримання позички, що здійснюються з метою акумуляції коштів для наступного фінансування активних операцій.

Піднесення – швидке зростання виробництва, яке супроводжується скороченням безробіття, розширенням обсягів кредиту та ін., внаслідок чого економіка виходить на рівень, який перевищує попередні рівні.

Підприємництво – самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо для отримання прибутків та реалізації власної мети.

Підприємство – основна ланка народного господарства, самостійний суб'єкт, який забезпечує планомірне виробництво більшості товарів і послуг, здійснює науково-дослідницьку, комерційну діяльність з метою привласнення прибутку.

Пільги – переваги, додаткові права, надані визначеним категоріям громадян чи окремим організаціям, підприємствам, регіонам. Найчастіше такі переваги мають форму повного чи часткового звільнення від сплати податків (податкові пільги) і від внесення інших обов'язкових платежів (наприклад, безплатний проїзд у суспільному транспорті), а також звільнення від виконання загальних для всіх обов'язків чи форму додаткових виплат (підвищені стипендії, пенсії, посібники).

Повна зайнятість – надання суспільством усьому працездатному населенню можливості займатися суспільно корисною працею, на основі якої здійснюється індивідуальне (у межах сім'ї), колективне (за участю фірм, компаній) та суспільне (за участю держави) відтворення робочої сили і задоволення усіх потреб.

Податки – примусове вилучення (привласнення) державою частини необхідного та додаткового продукту з фізичних та юридичних осіб відповідно до прийнятих законів з метою виконання державних функцій.

Податок на додану вартість (ПДВ) – податок, який накладають на різницю між вартістю товарів, проданих фірмою, і вартістю матеріалів і послуг, куплених фірмою в інших фірм.

Поділ праці – процес відокремлення різних видів людської діяльності, що виявляється у спеціалізації працівника на виготовленні одного продукту, окремих його деталей або на виконанні певної трудової операції.

Пожвавлення – зростання виробництва в обсягах, які були досягну ті перед кризою.

Політична економія – наука, яка вивчає виробничі відносини між людьми в процесі виробництва, обміну, розподілу і споживання різноманітних товарів та послуг.

Попит – платоспроможна потреба або сума грошей, яку покупці можуть і мають намір заплатити за необхідні для них товари і послуги.

Посткейнсіанство – один з етапів еволюції кейнсіанства, представники якого розглядають теорію Кейнса лише як елемент нової системи економічних поглядів поряд з поглядами представників інституціонального напрямку (їхніх теорій ринку та ціноутворення), з деякими положеннями Маркса з проблем відтворення за капіталізмом.

Право власності – санкціоноване державою законодавче закріплення вольових відносин між людьми в правових законах, актах і нормах, які є формою вияву відносин економічної власності.

Праця – цілеспрямована, усвідомлена діяльність людей, у процесі якої вони видозмінюють зовнішню природу, опосередковують, регулюють і контролюють обмін речовин між людиною і природою і водночас змінюють, вдосконалюють себе.

Предмет праці – речовина природи, на яку людина діє в процесі праці, піддаючи її обробленню.

Предмет економічної теорії: 1) система економічних відносин у процесі діалектичної взаємодії з розвитком продуктивних сил в усіх сферах суспільного відтворення, а також пізнання законів та закономірностей такої взаємодії, цілісність і взаємоорганізованість якої забезпечується сучасним господарським механізмом; 2) відносини економічної власності і влади у взаємодії з розвитком продуктивних сил, притаманні їм закони і суперечності, економічна політика держави, а також закономірності цієї взаємодії, розвиток основних інститутів суспільства.

Прибуток (з якісного боку) – перетворена форма додаткового продукту й додаткової вартості, яка виражає відносини між власниками засобів виробництва і найманими працівниками з приводу його створення і привласнення.

Приватизація – перехід державної власності в руки окремої особи або сім'ї.

Приватне підприємство – вид підприємства, в якому суб'єктом є од на фізична особа, що несе повну відповідальність перед кредиторами і самостійно управляє всіма стадіями виробничої та комерційної діяльності.

Принцип матеріалізму (щодо пізнання суспільного способу виробництва) – принцип, який передбачає необхідність з'ясування причин виникнення й розвитку виробничих відносин, виокремлення в способі виробництва його первісних рушійних сил – продуктивних сил.

Природний рівень безробіття – такий рівень безробіття, за якого чинники, що підвищують і знижують заробітну плату і ціни, перебувають у рівновазі. За цього рівня безробіття темп інфляції не змінюється. Основними чинниками зниження природного рівня безробіття є поліпшення інформованості населення про вільні робочі місця, вдосконалення професійної підготовки з дефіцитних спеціальностей тощо.

Продуктивні сили – фактори (передусім людина), які забезпечують перетворення речовин природи відповідно до потреб людей, створюють матеріальні й духовні блага і визначають зростання продуктивності суспільної праці.

Продуктивність праці – кількість продукції, виробленої за одиницю робочого часу.

Пропозиція – сукупність товарів і послуг з певними цінами, які виробники готові продати на ринку.

Проста праця – праця, яка не потребує відповідної освіти та кваліфікації.

Протекціонізм – державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції та сприяння національним компаніям у проникненні на зовнішні ринки.

Процес інтернаціоналізації грошових відносин – побудова цілісної інтернаціональної системи грошових відносин на основі перетворення світових грошей на матеріального носія інтернаціональної вартості і процесу інтернаціоналізації товарно-грошових відносин.

Раціональна зайнятість – зайнятість, яка має місце в суспільстві з урахуванням доцільності перерозподілу і використання трудових ресурсів, їх статевовікової та освітньої структури.

Реальна заробітна плата – кількість споживчих вартостей (товарів і послуг), які працівник може придбати за свій грошовий заробіток за певного рівня цін після сплати податків.

Ревальвація (з лат. – оцінка) – підвищення обмінного курсу грошової одиниці однієї країни до грошової одиниці іншої країни.

Рента – дохід осіб, що забезпечують національну економіку земельними ресурсами.

Реструктуризація підприємств – довготермінові сутнісно-якісні зміни структури елементів цілісної економічної системи (техніко-економічних, організаційно-економічних відносин, відносин економічної власності, форм та методів управління) на мікрорівні та їх організаційно-правових форм з метою підвищення ефективності праці та конкурентоспроможності.

Речовий зміст способу виробництва – процес розвитку продуктивних сил, які виражають процес праці, ставлення людини до природи, техніко-економічні зв'язки і відносини між людьми.

Ринкова економіка (ринкове господарство) – тип економіки, заснований на приватній власності, в якому відбувається вільна гра ринкових сил.

Ринок засобів виробництва, або ринок капіталу (за термінологією економікс), – сукупність економічних відносин між різними суб'єктами підприємницької діяльності з приводу організації купівлі-продажу засобів і предметів праці та їх використання.

Ринок золота – сукупність економічних відносин з приводу організації та купівлі-продажу золота.

Ринок інтелектуальної власності – підсистема економічних відносин між різними господарюючими суб'єктами з приводу організації, використання і купівлі-продажу патентів, ліцензій та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Ринок послуг – сукупність економічних відносин між виробниками і споживачами із приводу організації, надання та купівлі-продажу послуг.

Ринок предметів споживання – підсистема економічних відносин між економічними суб'єктами (передусім, продавцями і покупцями) з при воду організації, використання і купівлі-продажу товарів тривалого користування (телевізорів, холодильників, автомобілів, відеотехніки, пральних машин тощо) та поточного споживання.

Ринок робочої сили – сукупність економічних відносин з приводу організації, купівлі-продажу робочої сили та її використання між зайнятими і незайнятими найманими працівниками, з одного боку, підприємцями і біржами праці (державними і приватними) – з іншого.

Робоча сила – сукупність фізичних, розумових і організаторських властивостей людини, набутих знань і досвіду, які вона застосовує в процесі виробництва для створення необхідного і додаткового продукту.

Роздержавлення – процес переходу державної власності в інші недержавні форми: приватну, кооперативну, акціонерну та ін.

Світова організація торгівлі (СОТ) – організація, заснована в 1994 р. Генеральною угодою з тарифів і торгівлі з метою забезпечення вільного доступу до напівзакритих ринків країн-учасниць.

Світове господарство – сукупність національних господарств та економічних взаємозв'язків між ними, або сукупність економічних відносин, які функціонують на національному та міжнародному рівнях і підпорядковуються дії відповідних законів.

Світовий ринок – сукупність сучасних національних ринків окремих країн у їх взаємодії, пов'язаних міжнародними економічними відносинами та наднаціональним регулюванням.

Синдикат – об'єднання низки підприємств однієї галузі промисловості, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва, але втрачають власність на вироблений продукт, а отже, зберігають виробничу, але втрачають комерційну самостійність.

Синтез (з грец. – складання) – поєднання розрізнених раніше частин і сторін у цілісність з урахуванням взаємозв'язків між ними.

Система управління – свідомо організований, цілеспрямований і активний вплив різних суб'єктів управління на процес розвитку та функціонування суспільного способу виробництва, економічної системи, їх окремих підсистем та елементів.

Складна праця – праця, для виконання якої потрібні спеціальна підготовка, оволодіння певною спеціальністю, що, у свою чергу, передбачає потребу в здобутті освіти.

Соціальна ефективність – відповідність господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини.

Соціальна політика сучасної держави – комплекс соціально-економічних заходів держави та організацій, спрямованих на послаблення нерівності у розподілі доходів та майна, на захист населення від безробіття, підвищення цін, знецінення трудових заощаджень та ін.

Соціально-економічний уклад – особливий тип виробничих відносин, передусім відносин економічної власності, якому властиві специфічні закони розвитку.

Соціально-орієнтована ринкова економіка – модель соціально-економічного розвитку, що передбачає переважання приватної власності та ринку в процесі їх поєднання з державною власністю і державним регулюванням та системою соціального захисту населення.

Споживання – сума грошей, які витрачають люди на придбання матеріальних благ і послуг для задоволення власних потреб (фізіологічних, соціальних і духовних).

Споживча вартість – певна річ або послуга, яка завдяки своїм корисним властивостям задовольняє різноманітні людські потреби.

Споживчий кредит – кошти, які банки, спеціалізовані кредитні інститути та торгові компанії надають фізичним особам для придбання товарів тривалого користування.

Структура ринку – сукупність окремих ринків у межах національної економіки або внутрішнього ринку, а також світового ринку та його окремих регіонів і взаємодія між ними.

Структурна криза – кризові явища тривалого нециклічного характеру, що проявляються в занепаді окремих галузей і комплексів (груп) галузей народногосподарського значення, порушують ключові загальноекономічні (відтворювальні) пропорції.

Суверенітет – повна незалежність держави від інших держав у її внутрішніх справах і зовнішніх відносинах.

Суспільна форма – виробничі відносини, або відносини економічної власності, соціально-економічні зв'язки і відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва, предметів споживання, об'єктів інтелектуальної власності й послуг тощо у всіх сферах суспільного відтворення.

Сутність – комплекс внутрішньо необхідних, постійних та глибинних зв'язків і відносин, які визначають основні ознаки, особливості й тенденції розвитку певної матеріальної системи.

Сучасний ринок – сукупність економічних відносин між домашніми господарствами, різними типами підприємств, фірм та компаній (насамперед, великими компаніями) і державою (у тому числі наднаціональними органами) з приводу купівлі товарів і послуг у сфері обміну та механізм забезпечення цього процесу відповідно до законів товарного виробництва і грошового обігу.

Тіньова економіка – вид економічної діяльності, спрямованої на отримання заборонених доходів, на ухилення від різних форм (державного, наддержавного, громадського) контролю та сплати податків при здійсненні легальних видів діяльності.

Товар – продукт праці, що завдяки своїм корисним властивостям задовольняє потреби людей і вироблений для обміну на основі суспільно-необхідних витрат.

Товарна біржа – постійно діючі ринки, де купівля-продаж товарів здійснюється на основі встановлених стандартів і зразків, відповідних форм документів, якими регламентуються номенклатура, обсяг, ціни, терміни і види поставки та інші умови.

Товарне виробництво – спосіб організації суспільного господарства, за якого окремі економічні блага (продукти і послуги) виготовляють економічно відокремлені виробники, і для задоволення суспільних потреб необхідні купівля-продаж цих благ, що стають товарами, на ринку.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – наймогутніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації значної частини світового промислового виробництва, об'єктів інтелектуальної власності, торгівлі привласнюють найвищі (транснаціональні) прибутки.

Трест (з англ. – довіра) – об'єднання низки підприємств однієї або кількох галузей промисловості, учасники якого втрачають власність на засоби виробництва і вироблений продукт, виробничу й комерційну самостійність, тобто об'єднують виробництво, збут, фінанси, управління, а на суму вкладеного капіталу власники окремих підприємств отримують акції тресту, які дають їм право брати участь в управлінні й привласнювати відповідну частку прибутку.

Трудовий колектив (у політико-економічному значенні) – суб'єкт економічних відносин, насамперед відносин економічної власності, а також сукупний працівник, який забезпечує раціональне використання наявних матеріально-речових ресурсів для створення і привласнення доходу.

Фактори виробництва – важливі об'єкти або елементи, які здійснюють вагомий вплив на можливість і результати виробництва, але речові елементи яких не є джерелом національного доходу.

Фізичне (матеріальне) зношування – поступова втрата основними виробничими фондами своєї споживчої вартості, а водночас і частини вартості, яка переноситься на вартість створюваного продукту.

Фінанси (з франц. – платити) – система відносин економічної власності, які формуються і розвиваються між державою, підприємствами і громадянами щодо привласнення частини національного доходу через механізм оподаткування та його розподілу відповідно до виконуваних державою функцій.

Фінансова криза – глибокий розлад фінансової системи країни, що супроводжується зростанням темпів інфляції, неплатежами, різким, переважно знижувальним, коливанням валютних курсів та курсів цінних паперів, впливом іноземних інвестицій.

Фінансова система – сукупність різних видів фінансів (та виконуваних ними функцій) у їх взаємодії та взаємозв'язку.

Фінансовий ринок (у вузькому значенні – грошовий ринок, ринок позичкових капіталів) – сукупність економічних відносин з приводу організації купівлі-продажу вільних грошових коштів та їх перетворення на грошовий капітал.

Фонд заміщення – частина суспільного продукту, яка використовується на відновлення зношених засобів виробництва, а за натуральним складом є засобами та предметами праці.

Фонд споживання – частина суспільного продукту, яка використовується для індивідуальних і суспільних потреб членів суспільства.

Фондова біржа – установа, організований ринок, на якому власники здійснюють процес купівлі-продажу цінних паперів.

Функція управління – вид діяльності, у процесі якої здійснюється ефективний вплив на об'єкт управління і розв'язується поставлене завдання, досягається мета.

Цінова конкуренція – боротьба між товаровиробниками за споживача через зменшення витрат виробництва, зниження цін на товари і послуги без істотної зміни їх якості й асортименту.

Централізація виробництва – збільшення масштабів виробництва продукції внаслідок об'єднання кількох окремих підприємств в одне із загальним управлінням.

Централізація капіталу – збільшення розмірів капіталу внаслідок об'єднання або злиття раніше самостійних капіталів.

Чек – письмове розпорядження власника поточного рахунка в банку про виплату певній особі зазначеної в ньому суми грошей.

Юридична власність – загальна умова виробництва, його перед умова, вияв волі певного класу з правовим оформленням цієї волі в юридичних актах і нормах у праві власності